

I. Pavlů, PRAŽSKÁ KERAMIKA 12. A 13. STOLETÍ, Praehistorica, IV, Acta Instituti Praehistorici Universitatis Carolinae Pragensis, Praha 1971, ss. 202 + VIII tabl.

Archeologia średniowieczna jest dyscypliną stosunkowo młodą, rozwijającą się dopiero w ostatnich dziesięcioleciach. Cenny wkład do niej wniosła nauka czeska, a zwłaszcza prace A. Hejny, K. Reichertovej, M. Richtera i Z. Smetánki. Pragnąc je kontynuować Irena Pavlů postawiła przed sobą ambitne zadanie opracowania monografii ceramiki średniowiecznej Pragi z tzw. wczesnego okresu kolonizacyjnego, to jest z XII i XIII wieku.

Podstawę badań autorki stanowią materiały ceramiczne z 54 stanowisk z terenu miasta i jego najbliższych okolic (określenie granic średniowiecznego miasta wymagałoby jednak szerszego udokumentowania i omówienia), przechowywane w Museum Hlarniho města Prahy, Národním museum oraz w Pražském středisku státní památkové péče a ochrany přírody ze znalezisk do roku 1967. Niestety, autorka nie mogła uwzględnić siedmiu dużych zespołów ceramicznych z wykopalisk przeprowadzonych w latach 1968-1970 (w tym z własnych badań w Pradze 2 „Na slupi” i Pradze 1 „areál Klementina”), co osłabiło znacznie podstawę dowodową jej rozważań. Dużym brakiem, spowodowanym zapewne obfitością materiału, jest nieuwzględnienie w monografii ceramiki z grodu praskiego, opublikowanej dotychczas jedynie wycinkowo, a stanowiącej wraz z ceramiką miejscową integralną całość. Korzystnym dla opracowania jest uwzględnienie w formie porównawczej materiałów z okolic Pragi (Sedlec) i położonego około 30 km na północ od niej Mělníka. Brak pełnej publikacji uniemożliwił autorce porównanie materiału praskiego z ceramiką z sąsiedniego Vyšehradu.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, poprzedzonych krótką przedmową i wstępem, a podsumowanym zakończeniem. Rozdział pierwszy (s. 11-14) poświęcony jest omówieniu literatury i stanu badań przedmiotu. Niestety, dokumentacja dawnych badań jest niewystarczająca. Odnotować też trzeba braki materiałowe spowodowane m. in. poniechaniem niekiedy zbierania ceramiki w toku przedsięwziętych prac wykopaliskowych w obrębie romańskich kościołów i domów.

Drugi rozdział (s. 15-28), zatytułowany „Badane źródla archeologiczne i ich ocena”, obejmuje spis znalezisk w obrębie poszczególnych dzielnic Pragi. Przy każdym stanowisku autorka podaje jego lokalizację, krótki opis wykopalisk, spis znalezionych fragmentów (typ i ilość) oraz miejsce przechowywania i publikację. Całość badanego materiału została przy tym podzielona na trzy grupy znalezisk, w zależności od ilości uzyskanego materiału ceramicznego z danego stanowiska i charakteru dokumentacji.

W rozdziale trzecim (s. 29-39) poświęconym morfologii ceramiki, I. Pavlů wydzieliła 12 typów średniowiecznych naczyń praskich. Szczegółowa analiza formalna została przeprowadzona jednak tylko dla jednego z nich, najliczniej reprezentowanego, tj. bezuchych garnków. Autorka wyróżniła cztery podstawowe typy ukształtowania krawędzi garnków, a w ich obrębie kilkanaście podtypów,

natomiast inne partie naczyń, jak szyje, brzuśce czy dna, omówiła tylko bardzo ogólnikowo. Brak jest też prób rekonstrukcji całości naczyń. Stosunkowo więcej miejsca poświęciła I. Pavlů ornamentowi, wydzielając zdobienie rytem (wykonanym pojedynczym lub podwójnym rylcem, a także grzebieniem), taśmą plastyczną oraz malowanie czarną farbą. Słabo natomiast został omówiony charakter surowca i technologia wyrobu naczyń, lepionych techniką taśmową i następnie obtaczanych, bądź toczonych.

Kryteria surowca i technika wyrobu ceramiki nie zostały przy tym zupełnie uwzględnione w toku analizy przeprowadzonej w rozdziale czwartym (s. 41-77). Obejmuje on porównanie statystyczne fragmentów naczyń z poszczególnych stanowisk, odpowiednio dla trzech wspomnianych uprzednio grup, z uwzględnieniem ukształtowania krawędzi i den naczyń oraz ornamentyki.

Rozdział ostatni, zatytułowany „Zarys rozwoju ceramiki praskiej w końcu XII i w XIII wieku” (s. 79-96), zawiera omówienie relatywnej chronologii ceramiki, przegląd dotychczasowych ustaleń dotyczących datowania ceramiki średniowiecznej, próbę określenia absolutnej chronologii średniowiecznej ceramiki praskiej oraz topografię omawianych znalezisk. Pracę zamyka obszernie streszczenie w języku niemieckim (s. 97-104), spis literatury (s. 105-107), spis rycin (s. 109-110) oraz katalog złożony z rysunków i tabel ze spisem badanych fragmentów wraz z numerami typów ich brzegów i ornamentów oraz wielkością średnic wylewów i den (s. 111-202), uzupełniony 8 tablicami zawierającymi fotografie fragmentów naczyń.

Statystyczne opracowania ceramiki są bardzo pracochłonne i trudne. Zadania autorki nie ułatwiał fakt pochodzenia większości materiałów z dawnych wykopalisk o niepełnej dokumentacji, znalezisk przypadkowych lub badań ratowniczych. Jeśli jednak podjęła trud opracowania monografii średniowiecznej ceramiki praskiej z XII i XIII wieku, szkoda iż pracę swą ograniczyła właściwie do analizy statystycznej i typologicznej ukształtowania krawędzi oraz ornamentu naczyń. Wzorowo nawet przeprowadzona analiza ceramiki w tak wąskim zakresie nie daje bowiem gwarancji co do poprawności wysuwanych wniosków, które mogą ulec znacznym zmianom przy konfrontacji z badaniami surowca i techniki wykonania. Ograniczenie też zarówno w partii ilustracyjnej katalogu, jak i w tabelach, przedstawianych danych do ukształtowania krawędzi, wymiarów naczyń i ornamentyki, uniemożliwia weryfikację wyników pracy, a także wykorzystanie katalogu dla studiów porównawczych. Stwierdzenie przez I. Pavlů kształtowania się nowych form produkcji ceramicznej u schyłku XIII wieku wydaje się generalnie słuszne, a uściślenie chronologii absolutnej z poszczególnych obszarów trzynastowiecznej Pragi jest niezmiernie przydatne nie tylko dla badania samej historii miasta, lecz także dla badań nad średniowieczną ceramiką czeską. Słusznym i metodologicznie celowym wydaje się też, przeprowadzony przez autorkę, ścisły podział stanowisk pod względem ich wielkości i wartości udokumentowania oraz jego konsekwentne przestrzeganie zarówno w partii analitycznej, jak i podsumowaniu pracy. Dla zwartości całej monografii słuszniejsze byłoby przesunięcie rozdziału drugiego poświęconego temu podziałowi do partii bezpośrednio poprzedzającej katalog.

Elżbieta Dąbrowska